

Pereputty.

Ezt a sajátosságos, a rokonsági terminológia körébe tartozó szavunkat többen igyekeztek megfejteni. SZARVAS GÁBOR (Nyr. XIX, 97—100) szerint a „már külsejénél fogva idegennek föl ismerhető szó“ az oláh *prepaš* 'fetus, fetura' „képmása“. ALEXICS GYÖRGY (Nyr. XX, 133—134) viszont az oláh-szláv *porobok* 'Kind' szóból származtatja. SZINNYEI JÓZSEF (Nyr. XXIV, 484—485) elveti az idegen eredet gondolatát s számbavéve azt is, hogy a szónak a népnyelvben helyenként 'cókómók' jelentése van, olyanféle ikerszónak tartja, mint *reze-ruza*, *retye-rutya*, *retye-mutya*, *retye-putya* 'mindenféle rokonság, atyafiság, pereputty'.

Pereputty szavunk mai nyelvérzékünk szerint a CZUCZOR-FOGARASI-szótár szavaival élve „alsóbb beszéd- és írásmódba való kifejezés“. SZARVAS GÁBOR hasonló értelmű megállapításához hozzáfűzi még, hogy „bezzeg másként volt ez hajdanában, a mikor még ős apánknak Ádámnak és az isten kedvelte Ábrahámnak ivadékait is pereputtynak nevezték a szent könyvek írói“ (vö. Nyr. XIX, 97).

A *pereputty* szó — amint a NySz. adataiból kitűnik — nyelvünk régi szókészletéhez tartozik.

A NySz. szerint „*përëputty*: familia, progenies, cognatio, posterii, proles, soboles MA. geschlecht, stamm, hausgenossen PPB. Adamnak mindõn pereputtia az az teljes embõri nemzete (TihC. 207). Lattatyk vala az Abraham maradekynak peretpwtyanak lenny (Komj: SzPál. 21). Mind niaian az vrakra támadánac es hatuan niolczat ottan le vágának, kiknec minden pereputtiokat leuelessé teuék (Szék: Krón. 174). Saulnac isten azt paranczolya, hogy az amalekitákat mind pereputtiostúl le vággia (Mel: Sám. 29). Ha csak haszontalan herék az luther-calvangelikus kiáltók, meg menekednek a fizetéstúl sokan, kik pereputtyostúl tarttyák az praedikátorokat (Pázm: Kal. 135). Sívnaç rivnaç az istenteleneknec minden nemzetségei, pereputtyoc (MA: Scult. 1046). Ebben az egyben nem vétkeznek a tanítók,

hogy valami magoknak és pereputtyoknak szükséges, azt mind el veszik (Pós: Igazs. I. 728). A napnak világosságot nem szenvedheti el az őrdög, mint a bagoly, a vakundok s ama pereputtyok, szárnyas egerek (Tof: Zsolt. 655). Tegnap érkezett oda a Bertsényi ur minden pereputyostól (Mik: TörL. 40).“

CZUCZOR-FOGARASI szótára a *pereputty* mellett a *perepúty* alakot is ismeri: „Ezekután csak azt nézem, mikor fog ked ide érkezni, de minden pereputyástól kell ide jönni“. (Mikes XXXII. levelében). CZUCZOR-FOGARASI értelmezése szerint a *pereputty* vagy *-púty* „gyűnév, mely jelenti bizonyos családnak öszves sarjadékait, minden ivadékait, öregét, apraját, szóval az egész családot, legszélesb értelemben, ide tartozván a *sógor*, *ángy*, *koma* is.“ Ugyanott azt is olvassuk, hogy „a ‘*pereputty*’ családot jelent, melyet a sarjadzó ivadékok, gyermekek, kisedek alkotnak, honnan a család nem egyéb, mint a családapa és anya szülöttei együtt véve, miért a pereputtyot megkülönböztetjük amazoktól, midőn így szólunk: *nincs pereputtya*, *pereputtyostul elment* stb. Ez értelemben e szónak első részével megegyezik a szuomi finn *perhet* v. *peret*.“ A CZUCZOR-FOGARASI szótár különben a szót, mely beletartozik szerinte a *gyimgyom*, *ringyrongy* stb., stb. összetételek családjába, a magyarból igyekszik megfejteni.

Az én felfogásom szerint a *pereputty* vagy *perepúty* szó a magyar nyelv szókincsének legősibb rétegébe tartozó elhomályosult összetétel. Az összetétel első tagja a *pere* szó, mely uráli eredetre megy vissza s melynek a következő megfelelői vannak: f. *perhe* (< *pereh*), Agr. *pereh*, part. *perechtes*, Renv. *perhet*, szavói *peret*; karj.-aun. *pereh*; vepszá *peřeh*; vót. *pere*, part. *perestä*; észtD. *pereh*, észtÉ. *pere*; [lív *peri'miez* 'isäntä'] 'familia' (vö. SETÄLÄ, ÄH. 312). A finn *perhe* < *pereh* szó eredetibb *peres alakra megy vissza, melynek pontosan megfelel lp. *bæraš*, gen. *bæraša* (vö. u. ott 320, WIKLUND, UL. 170). A szóvégi *š* képzőnek fogható fel. A szó CASTRÉN szótára szerint megvan a jurákszamojédában is: *pěreña* 'Verwandter'. A *-ña* minden valószínűség szerint képzőelem. Az uráli- és a fgr. szókezdő *p-hangnak a magyarban — mint tudjuk — általában *f*- a folyta-tója, de ismerünk olyan biztos eseteket is, melyekben az eredeti *p- szókezdő hang megmaradt. A *para*, *paraj*, *por* szavak csoportjába belesorolható a *pereputty* v. *-púty* szavunkban meg-

örződött 'család, háznép' jelentésű *pere* szó is, sőt — amint mindjárt látni fogjuk — a *putty*, *púty* is.

Az összetétel második tagja *putty* vagy *púty*. A két alak közül *púty* az eredetibb, melynek pontos mását megtaláljuk a tavidai vogulban a 'fiútestvérek (= atyafiak)' jelentésű *jū-pūt* összetétel második tagjában.

A vogT. *jū-pūt* 'fiútestvérek (= atyafiak)' kifejezés egészen világos. Az első tag azonos az alsótavidai *jū* 'apa; vater' jelentésű szóval (vö. SZILASI vogÉ. *jā'i*, K. *jā*, KL., P. *jāi*, T. *jāu*, AT. *jū*). A második tag szintén nem szorul magyarázatra: nem más, mint az alsótavidai *pū* 'fiú; söhn' szónak (vö. SZILASI vogÉ. *pī*, K. *pou*, *pōu*, K., KL., P. *pū*, T. *pōu*, AT. *pū*) -*t* többes jellel ellátott alakja. A tavidai vogulban ugyanis — mint MUNKÁCSI megjegyzi (vö. VogNyj. 260) — egyes rokonsági kifejezésekben a többes jel a szabályos -*t* alak mellett néha -*t* alakban jelenik meg.

Példák: *jū-pūt!* 'testvérek!' (MUNKÁCSI, VogNyj. IV, 354); *jū-pūt! khot lāx-sei miniu in?! jū-pūt amálllēt: numās-pāl lāx-sei miniu!* 'testvérek, melyik út mentén menjünk most? — A testvérek felelnek: menjünk a jobboldali út mentén!' (u. ott 352); *juwānā-pūt muš khult hhōjēt* 'testvérei a kis házban fekszenek' (u. ott 353); *juwāni-pūt nōñ-roxtāst* 'testvérei följedtek' (u. o. 355); *juwāni-pūt vōnēt* 'testvérei ülnek' (u. ott); — *āwit kun-kālst tōnāl* 'a leányok kijöttek a tóból' (u. o. 363—364); *āwit jinālt tuχ kōtkēts kālūn* 'a leányok után magát kötötte a kötelre' (u. o. 359); *nāl-šōpnāt pil-šōp vāitēñ āwit-mās vāχχā'tlēt* 'az orratlan és a fületlen a szép leányok miatt verekednek' (u. o. 360); *nāl-šōp jalōx māt ālni vāitēñ āwit ērū-sōjān khālāntil* 'az orratlan az alvilágban (alsó földön) lakó szép leányok énekszavát hallja' (u. o. 358); *tārēn-pū āwit-pāχēn jis* 'a medvefiú a leányokhoz jött' (u. o. 359); — *jānū pōwī khārāulātāl mārš, tul minānt mišākittēn* 'nagyobbik fia örködik egy keveset, azután elmegy a leányokhoz' (u. o. 344); *jēt pōwī jānū jāwī-pōu khaitēl tuχšād mišākittēn ilkālel* 'középső fia nagyobb testvére módjára szintén a leányokhoz mendegél' (u. o. 344).¹⁾

¹⁾ Hasonló összetételek nemcsak a vogulban vannak, hanem az osztjákban is; SZILASI vogÉ. *jā'i-pī* 'bátya, öcs, atyafi; älterer, jüngerer bruder, anverwandter', *jāy-āyi* 'nőtestvér; schwester'; K. *jā-pōu* 'bátya', *jā-pōyīnš* 'testvérek; gebrüder', P. *jāi-ā* 'testvér', AL. *jāum-pū* 'bátyám', T.

A magyar *púty* szóban tehát a szóvégi *-ty* nem más, mint ugyanaz a *-t* többes jel, mely bizonyos tavidai vogul rokonsági kifejezésekben is kimutatható s amely egyúttal egyetlen nyoma nyelvünkben az uráli **-t* többes jelnek.

A *-ty* többesjel leválasztása után visszamaradó *pú* szó, mely tökéletes mása az alsótavidai *pū* 'fiú; sohn' szónak, azonos az eredetileg szintén mélyhangú *fi* (*fiam, fiad* stb.) szavunkkal (≈ osztj. *poγδλ* 'fia', személyrag nélkül *poγ*, vog. *piγ, pöβ* stb., zürj.-votj. *pi*, f. *poika* ≈ gen. *pojan* (R. *poighan*). vö. SZINNYEI, NyHas.⁷ 36). A *perepúty* összetételben megmaradt *pú* szavunkban nemcsak az eredeti mélyhang őrződött meg, hanem az eredeti szókezdő **p-* hang is, éppen úgy, mint *nép*, acc. *népet* (= *né+fi*) szavunkban, melyet BUDENZ (MUSz. 402) és SZINNYEI (NyHas.⁷ 56) elhomályosult összetételnek magyaráztak. — A *pereputty, perepúty* szó eredeti jelentése tehát 'háznép + fiak (= ivadékok)' s így ez a szavunk szépen beleilleszkedik az *ia-fia, ifjú, férj, nép* (vö. SZINNYEI, NyHas.⁷ 56) elhomályosult összetételek csoportjába.

A *perepúty* összetételben megmaradt magyar *púty* szavunknak a tavidai-vogul *jū-pūt* kifejezés második tagjával való meglepő azonossága nem magában álló, elszigetelt jelenség. MUNKÁCSI „A vogul nyelvjárások szóragozásukban ismertette” című nagybecsű művében rendkívül érdekes példákat sorol fel a magyar és a tavidai vogul nyelv feltűnő egyezéseire.

Igen szembeötlő egyezés a két nyelv között a képzők és ragok hangrendi illeszkedése, mely a tavidai vogulnak „jellemző sajátossága” s „mit egyéb vogul nyelvjárások közül csak az alsólozvai őrzött meg hasonló terjedelemben” (id. mű 257).

A hangtani egyezések közül figyelmet érdemelnek a következők: m. *eb* ≈ vogT. *āmp* 'eb' (É. *āmp*, D. *oāmp, āmp*); m. *lé* (*lev-*) ≈ vogT. *lām* 'leves, kásapép' (É. *lām*, D. *loām, lām*); m. *tél* ≈ vogT. *tāl* 'tél' (É. *tāl*, D. *toāl, tāl*); m. *kél*, *kel* ≈ vogT. *kāl* 'kelni' (É. *kwāl*, D. *kwoāl, kwāl*); m. *les* ≈ vogT. *lās* 'lesni' (É. *lās*, D. *loās, lās*); m. *szőr* ≈ vogT. *šār* 'lófark-szőr' (É. *sa'ir*, K. *sōār*) (vö. i. mű 256).

jāv-āu 'leánytestvér'; — osztj. AHLQV. *jiv-āngi, jiv-ānki* '(Vater-Mutter) Eltern', *jiv-ēvi* '(Vater-Tochter) Schwester', *jiv-lēngi* 'Stiefvater', *jiv-poγ* '(Vater-Sohn) Bruder', БККЕ *jiv-poγ, āsi-poγ* 'testvér (tkp. atyafi); Bruder (eig. Vatersohn)'.
 1

Érdekes szókinszbeli egyezésekre is hivatkozik MUNKÁCSI. A m. *tó* szónak hangalakban, jelentésben tökéletes mása a vogT. *tō* szó. Az 'epe' fogalmának jelölésére csak a tavidai vogul nyelv használja a *tēp* szót, mely hangtanilag is pontos megfelelője *epe* szavunknak. A többi vogul nyelvjárásban a vogT. *tēp* szónak megfelelő *tāp*, *toāp* szó csupán 'medveepe' jelentésben él a medveműnyelvben, az 'epe' fogalmát a vogul nyelvjárások általában *vošrēm*, *vašrēm*, *kwasérēm* szóval fejezik ki, melynek 'sárga' jelentése is van.

A magyar *púty* $\sim$ vogT. *pūt* nem csupán a magyar—tavidai vogul szókinszbeli egyezések számát gyarapítja, hanem — mint már említettem is — fontos alaktani egyezést is bizonyít: *pereputty*, *perepúty* szavunkban az uráli *-t többes jelnek ugyanazon -t folytatója maradt meg, mint a tavidai vogulban a rokonsági terminológia fentemlített gyér eseteiben.

N. SEBESTYÉN IRÉN.